

SZAKONYI 90
HORVÁTH 70

Horváth Péter – Szakonyi Károly

NÉGYKEZES

– beszélgetéseink –

Kossuth Kiadó

SZERKESZTETTE
Papp Sándor Zsigmond

BORÍTÓ
Horváth Zsuzsa

978-963-544-347-5

Minden jog fenntartva

© Horváth Péter 2021
© Szakonyi Károly 2021
© Kossuth Kiadó 2021
Borítókép © 123RF

Előhang

Nem állítom, hogy Szakonyi Károly írói példaképem volna – mert olyanom nincs nekem –, de az előttem, fölöttem járó magyar írónemzedék egyik utolsó mohikánjaként erősen kedvelem és tisztелеm őt. Ráadásul magánemberként és íróként is rokonomnak érzem. Éppen húsz évvel idősebb nálam, ő nemsokára kilencven, én nemsokára hetven leszek. De csak mostanában kezdtem tűnődni azon, hogy az én eddigi írói munkásságom vajon hová sorolható, milyen elődök sorát folytatom.

Fiatal szerzőként sokféle irodalmi hatás ért. Kamaszkorom kedvenc szerzője Ernest Hemingway volt. Aztán hosszú évekig Mándy Ivánért rajongtam, később Mészöly Miklós erős, akkoriban még szikár stílusa ragadott magával. Aztán sokáig bolondultam Bohumil Hrabal munkáiért, miközben erősen megérintett Albert Camus, Mihail Bulgakov, Guy de Maupassant, Joseph Heller és García Márquez prózaművészete. De szerettem Gelléri Andor Endre és kivált Móricz Zsigmond írásait is. És persze Dosztojevszkij, Gogol, Jack London és Shakespeare. Micsoda pazar vegyes felvágott! És akkor még nem szóltam Molnár Ferencről, Ottlikről és Petri Györgyről – hogy egymástól aztán végképp távoli szerzőket említsek.

E felsorolásból nyilván kitetszik, hogy nem jártam egyetemre, tudós és tudatos sorvezető nélkül olvastam össze azt, ami éppen a kezembe került. Jóval negyvenéves korom után, gyakorló dramaturgként – felületesen ugyan, de – megismerkedtem a századelő és a két háború közti magyar

szerzők munkáival, s köztük nem utolsósorban a modernnek nevezett magyar próza zsenije, Füst Milán remekével, A feleségem története című, lebilincselő regényével.

Ahogy olvasói tapasztalatom szélesedett, úgy kezdett összeszottyadni írói önbecsülésem. Önjelölt üstökösként óhajtottam berobbanni az irodalmi égboltra, de nemhogy az óriásbolygók ragyogó pályájának közelébe nem érek, erősen kapaszkodnom kell, hogy legalább a kismesterek meteorrajába számíthassam magam, hogy aztán megpróbáljak magasabbra törni.

Írónak lenni persze nem versenysport.

Az ember igyekszik a ki tudja, kitől örökölt vagy honnan kapott képességeit alázattal és szorgalommal szolgálva kifejteni, legjobb tudása szerint beszámolva – miről is? Az életről és önmagáról, a létezés keserves gyönyöréről? Történetekké gyúrni összevissza szerzett benyomásait és sejtelmeit. A legnagyobbaknak – ösztönösen vagy tudatosan, de – sikerül koherens világlátássá formálniuk sejtelmeiket és benyomásaikat. Műveiket ez a már-már filozófiának is mondható szemlélet hatja át és teszi összehasonlíthatatlanul egyedivé.

Ahogy Fehér György tévérendező mondta nekem egyszer:

– Dosztojevszkij minden mondata északra tart.

Ilyesmiken méltázva jutottam el mostanában – író felmenőimet keresve – Szakonyi Károlyig. Az én írói indulásom a hetvenes évek közepére esett, Szakonyi ekkor már beérkezett írónak számított; 1970-ben mutatták be legismertebb színdarabját, az Adáshibát, amely néhány éven belül a fél világot bejárta. Ugyanakkor – úgy emlékszem – mégsem számított igazán az olyan, jelentősnek értékelt írók sorába, mint Déry Tibor, Fejes Endre, Mándy Iván, Mészöly Miklós, Örkény István vagy éppen a hallgatag király, Ottlik Géza.

Persze az írók kortársi megítélése ezer sebből vérzik.

Az írói „rangot” nem csupán az olvasói visszhang alapozza meg. Sőt. A „közönségsiker” – amiben pedig bőven volt része Szakonyinak – egyes

kollégák szemében igencsak gyanús valami. A kortársi irodalomkritika értékítélete sem megbízható, erősen befolyásolja a politika, a hatalomhoz való viszony, ízlésbeli vagy éppen baráti elfogultság és a múltó divat.

Szakonyi remek író.

Finom modorú, tartózkodó, mondhatni: tapintatos. Kiváló megfigyelő, alakjait két egyszerű mondattal képes ismerősünnké tenni. Tájleírásai, enteriőrjei, láttató erejükön túl, erős érzelmi atmoszférát teremtenek. Férfias próza az övé, egy olyan öntudatos férfié, aki ismeri, elismeri, tiszteli és – mindezek felett – szereti a nőket.

Ezzel én is így vagyok.

„Ó, asszonyi karok, lábak, ti kulcsolódók,

Összefogók a férfit, mint abroncsok a hordót!”

Szívem szerint idécitálnám a Szakonyiét megelőző generáció kiváló költőjének, Benjámin Lászlónak Két évtized című, gyönyörű versvallomásának egészét – akár mi is írhattuk volna, Szakonyival, ha költők lennénk, és nem prózisták.

Szakonyi mondta egy interjúban:

„Hozzám a nők mindig odaadóak voltak, sokat kaptam tőlük, és ezt sosem tudtam eléggé viszonzni.”

Szakonyi egész életművét a viszonzás gesztusa hatja át. Nemcsak a nőktől kapott tudást és szeretetet óhajtja írásai által visszaadni, minden dolgozatát áthatja az odaadó hála hangja. Egy vallási értelemben (talán) hitetlen ember odaadása a világ iránt, amely nagylelkűen megengedi neki (nekünk), hogy visszatükrözzük azt (őt?) homályos tükreinkben.

ELSŐ NEGYED

1.

Felütés (Ami felér egy leütéssel)

„Dring emlékezett azokra az időkre, amikor még Dronggal bebarangolták a budai hegyeket, őszi avaron sétáltak diskurálva, vagy a ropogós havat tapodva fejtegették az élet meg a művészet titkát; emlékezett a kisvendéglőkben töltött délutánokra, a csendes termekre, ahol a pincérek a lambériás falnak dőlve várták álmosan, hogy szólítsák őket, megbeszélendő, maradt-e sertéspörkölt dél-időről, vagy netán akad még a lábos alján annyi ízes, paprikás lé, hogy abban meg lehessen forgatni egy pár jobbfajta bőrös virslit, s hozzá gerezdekre vágott főtt krumplit is felszolgálja a főúr; ám ha megfőtt a rezgő, veres húsú csülök, az is megtenné mustárral, tormával; azután meg valamiféle bor is kéne, hasas üvegben savanykás asztali fehér, melléje kis üveg szóda, de talán sör is jó lenne, ha elég hideg, s párás lesz tőle a pohár fala. Különösen Drong kívánta jéghidegen a seritalt; mielőtt a pincér felbontotta, Drong az arcához emelte a zöld palackot, s ha megdermedt tőle a bőre, elégedetten bólintott, különben visszaküldte, nem bántón, inkább szelíden, kedvesen; értett az emberekhez, tudott beszélni velük, mondhatni, leszedte őket a lábukról, hiszen ez volt a mestersége, művész volt, nagy mutatóványokra képes. A kockás abrosz fölé hajolva erről beszélt mindig Dringgel, a nagy mutatóványról, a legnagyobbbról, amit el kell érniük; álmodoztak, tervezgettek, késő éjsza-

káig tudtak diskurálni róla. Nem pénzt akartak, vagy dicsőséget; a teljesítmény izgatta őket, az erőfeszítés próbája, a tökéletesség mámore. Abban az időben még türelmesek voltak, és reménykedők, noha sok minden volt már mögöttük: háborús gyerekkor, éhség és küzdelem a napi létért, vesztett forradalom, pincékben és odúkban eltöltött évek, rommá lett családi házak bús emlékei, szerelmek és csalódások, elhagyott gyermekek és megcsalt nők; de fiatalok voltak, és bíztak a jövőben.

Pedig a körülöttük zajló élet tele volt hamissággal és gyűlölettel. Hazudni kellett mindenütt, a szívek mélyére kellett rejteni a vágyakat, erőszak uralkodott a falvak és városok felett, az emberek szomorú arccal jártak az utcákon, féltek egymástól, féltek a hatalomtól és a hatalom feletti hatalmaktól. Börtönbe zárt barátait, halottaikat siratták; idegen zászlók lengtek a kényszerű ünnepeken.

– Aki tisztességes – mondta Dring séta közben, az erdei utakon, ahol szabadon beszélhettek, mert nem hallhatta őket senki –, aki becsüli magát – fejtegette Dring –, az nem szegődik el sehová sem, nem áll be egyetlen stagionéba sem, nem lép porondra. Aki tisztességes, hallgat. Vár. Készül. Bízván, hogy lesz egyszer egy szabad világ, amikor...

– De mi lesz addigra belőlünk? – kérdezte Drong.”

(Szakonyi Károly: *Dring és Drong 1.*)

Az 1956-os forradalom és szabadságharc utáni években induló irónemzedék súlyos erkölcsi kérdése volt az, amiről a fenti idézetben Dring és Drong beszél. Az övékét megelőző nemzedék egyik legjobbjá, Örkény István a helyzetet jellemző dilemma okairól így vallott a hetvenes években induló fiatal írók összefoglalóján, valamikor az évtized végén: „Mi megkötöttük a magunk alkuját a hatalommal. Tudomásul vettük, hogy nem beszélhe-

tünk a háborúról, az oroszokról és a forradalomról. Minden másról: igen, és szinte majdnem úgy, ahogy szeretnénk.”

Örkény kollegiális vallomása mélyen elgondolkodtató volt, hiszen az ország állapotát az általa említett három dolog alapvetően meghatározta: a háború, a forradalom – amit kötelezően ellenforradalomnak nevezünk – és az oroszok jelenléte, hiszen voltaképpen egy általuk megszállt országban éltünk.

Ha az írók éppen e három dologról nem írhatnak, akkor mi marad?

Az eseményen az akkor közel százfős Fiatalkorú Írók József Attila Köréből alig tucatnyian hallgattuk Örkény vallomását. „De látom a svungot – folytatta Örkény –, amellyel ti majd...” Nem fejezte be a mondatot, váratlan zaj zavarta meg. Egyikünk – jeles fiatal író – részegen elaludt mögötte, és éppen a „svung” szónál zuhant székéről a padlóra, ott hortyogott tovább. Örkény túltette magát pillanatnyi zavarán, beszélt tovább.

A jelenet mindenestől jellemző ránk.

Jeles nemzedéktársaim javát nem érdekelte Örkény – nem jöttek el a találkozóra. Az már csak hab a tortán, hogy nem a svunggal induló nemzedéktársaim egyike, hanem éppen Örkény volt az, aki egy tévéinterjúban először nevezte „ötvenhatos eseményeknek” a levert forradalmat, a kötelező ellenforradalom szó helyett. Bátor szóhasználata bombaként robbant, és elindította a forradalom nyilvános értékelésének – mondjuk így – lazulását. És ő írt a háborúról érvényes drámát, Tóték címmel; és az övét megelőző nemzedék jeles tagja, Déry Tibor mesélt a forradalom hőseinek igencsak hűvös társadalmi fogadtatásáról, Szerelem című forgatókönyvében, illetve az ennek alapjául szolgáló elbeszéléseiben.

Manapság – harminc évvel a rendszerváltozás után – elfogadottnak számít a vélekedés, amely szerint a szocializmusnak nevezett társadalmi berendezkedés évtizedeiben élő, dolgozó és alkotó férfiak és nők mindegyike a hatalom kiszolgálója: kollaboráns volt. Ez alól a minősítés alól csak a forradalom hősei nyerne kivételt, és némi nagylelkű megbocsátást kö-

zülik azok, akik a forradalom leverése és a megtorlások után „kiegyeztek” a hatalommal, éltek, dolgoztak, alkottak tovább – ahogyan tudtak, ahogyan lehetett, ahogyan szabadott.

Én nem kárhoztatom azokat, akik a bűnös, veszített háború és az oroszok meghozta felszabadulás után a kommunista eszme hívei lettek, és még a kékcédulás botrányt is elnézték maguknak. Valószínűleg úgy vélték, minden eszköz megengedhető a cél érdekében: soha ne térhessenek vissza a háborúba torkolló idők és viszonyok. Az ötvenes évek gyalázata kellett ahhoz, hogy a kommunista eszme messianisztikus ígéretei alól elővérezzon a valóság.

Nem kárhoztatom az ’56 után fellépő írónemzedéket sem azért, hogy egyáltalán színre lépett, és a korlátozott szabadság lehetőségei közt igyekezett megfogalmazni azt, amire képes volt.

Ki vagyok én, hogy megítéljem idősebb testvéremet?

Egyáltalán: ki vagyok én?

„–Emlékszel, Dring – szólalt meg Drong, a nagy üveglapokon át csodálva a mozdulatlan vizet –, emlékszel, mit akartunk mindig? A nagy mutatványt! A legnagyobbat! A legeslegnagyobbat a vízesés fölött!

– A vízesés fölött! – bólintott megrendülten Dring, s beleborzongott a gondolatba. – Igen, a nagy attrakció! Mennyire készültünk rá! De mennyire!...

– Most ez a csend félelemmel tölt el – mondta Drong. – Ez a nagy nyugalom! Semmi sem mozdul! Az ősz aranyló, a tó mozdulatlan! De az a vízesés... az ott zubog. És vár! Vár minket!

Mindkettőjüket megszállta a nyugtalanság. Akkor már jól éltek, fellépés fellépést követett, hírnévre tettek szert, s boldogok is lehetek volna, hiszen nem kellett feláldozni a siker oltárán a becsületüket. Lelkük mélyén éppen olyanok voltak, mint hajdanán, a nagy, budai csatangolások, a kisvendéglőben töltött délutánok idején. De úgy érezték, adósai önmaguknak. És a világnak.

Mert a nagy mutatvány elmaradt.

– Még nem késő – mondta csendesen Dring.

– Gondolod? Gondolod, hogy még képesek lennénk rá?

– Miért ne! – lelkesült fel Dring.”

(Szakonyi Károly: *Dring és Drong* 1.)

A két jó barát – nem titok: Szakonyi Károly és Gyurkovics Tibor alteregói – sikeres szerző, bár mindkettő érzi: a „nagy mutatvánnyal” adósok még. Mindketten a korszak irodalmi derékhadának élvonalába tartoznak – de nem előrébb.

2.

Felvétel indul, csapó...

Tényleg ezzel akarsz kezdeni? Hogy szerinted nagyobb társadalmi, irodalmi megbecsülést érdemelnék? Nem tudom. Én az ilyesmit mindig rosszul érzékelem. Örülök, ha kitüntetés van... vagy micsoda, de például a Kossuth-díjjal kapcsolatban mindig azt mondtam, hogy a barátaim jobban megérdemelnék.

Mi öten nagyon jóban voltunk: Gyurkovics Tibor, Lázár Ervin, Bertha Bulcsu, Kiss Dénes és én. Mindig mondtam nekik, nehogy előbb kapjak, mint ők. Aztán tényleg nem előbb kaptam. Gyurkovics 1994-ben, Lázár 1996-ban, én 1997-ben nyertem el ezt a rangos elismerést. Szegény Dénes és Bulcsu nem is kapott. Gyurkovics csinált egy alternatív Kossuth-díjat, azt Bulcsu megkapta. 1994-ben lement az Antall- és a Boross-kormány, jöttek a szocialisták, erre amolyan dacba ment át a népnemzeti érzelmű társaság, amelynek tagjaival összejártunk a Kecse utcában. Ott mondta Makovecz, nem fogadunk el állami támogatást *ezeztől*. És akkor Gyurkovics felvetette, hogy alapítani kellene egy alternatív Kossuth-díjat. Egy vidéki polgármester, Balogh Gyula föl vállalta a dolog menedzselését. Öt korábbi Kossuth-díjas lett a kuratórium tagja. Gyurkovics Tibor író, Jankovics Marcell, a jeles rajzfilmes, Makovecz Imre, a korszak legnagyobb magyar építésze, Melocco Miklós, kiváló szobrász és Schrammel Imre keramikus. Az első alternatív Kossuth-díjat – 1996-ban – Hernádi Gyula kapta. Azt

mutatta a televízió. És akkor röhögünk. Mert Gyula éppen kórházban volt, és odavitték neki, az ágyához. Számolta a pénzt. Azt gondoltuk, nem is a kapott pénz volt a borítékban, hanem kivette a bankból a saját pénzét, és azt tette bele. Mert nemigen járt sok dohány ezzel. Valamennyi volt, de nem sok. Diszkréten kezelték. Ezt kapta meg a következő évben a Bulcsu, utána Mészöly Dezső... Aztán visszajött a jobboldal, megalakult a Fidesz-kormány, és akkor négy évre abba maradt az alternatív Kossuth-díj. Mert, mondom, az addig egy ilyen dafke volt.

Az Írószövetség választmányában, ahol többek közt az volt a dolgunk, hogy kitüntetendő személyeket javasoljunk a minisztériumnak, mindjárt mondtam, hogy a Bertha. És akkor Réz Pali rám nézett: „Csak nem gondolod komolyan?!” Pedig én komolyan gondoltam. Aztán Ervin is úgy volt, röstelkedett, hogy előttem megkapta. És csinált nekem egy díszdobozt, ráragasztotta a fényképemet, és ráírta, hogy Kossuth-díj.

Mondom, mi öten nagyon jóban voltunk.

Hogyan barátkoztunk össze?

Nem tudom, hallottál te az Egressy Klubról? Nem? Eredetileg a Szakszervezetek Országos Tanácsa alapította még Egressy Gábor Művészeti Klub néven, hogy népszerűsítse az olvasást, a színházat és más művészeteket. Többek közt Kassák is kiállított ott... Na, ez a klub '56-ban kicsit átszerveződött, aztán egy időre mindjárt meg is szűnt a forradalom miatt, de egy évre rá felélesztették. Egy néptáncos házaspár vezette akkor, a férfit, ha jól emlékszem, Krizsán Sándornak hívták, a Vasas Tánckarának volt a művészeti vezetője. Furcsa dolog volt ez az újjászerveződés abban az időszakban, amikor még javában folytak a letartóztatások. Mindenféle összejövétel veszélyes volt. Még börtönben volt Déry Tibor, Háy Gyula, Zelk Zoltán, Buda Feri és mások. Illyés nem publikálhatott, ahogy Örkény és még jó néhányan.

Na, az Egressy Klubban ekkor lett könyvtáros az akkoriban szabadult Kárpáti Kamil – ’49-ben ítélték el fegyveres összeesküvés vádjával –, aki irodalmi munkássága mellett kiváló irodalomszervező és jó szemű ítésvolt. Bejárt hozzá a könyvtárba mindenféle fiatal költő, író... Ágh Pisti, Kiss Dénes, Csukás Pista és mások.

Hogyan kerültem közéjük?

Még ’56-ban kiírt egy irodalmi pályázatot az Építők Szakszervezete, és beküldtem nekik egy novellát. El is feledkeztem volna róla, ha ’57 márciusában nem kapok értesítést: eredményhirdetés ekkor és ekkor. Na, akik ott összejöttünk, csináltunk is mindjárt egy Móricz Zsigmond Irodalmi Kört. Minden vasárnap délelőtt találkoztunk – ez is elég veszelyes volt akkoriban! –, irodalomról fecsegtünk, aztán csapódtak hozzánk írófélék. Ott volt Asperján György is, még iparitanuló-egyenruhában, marósnak tanult, de remek verseket írt, a kézírása olyan kiforrott volt, mint egy tanult emberé. Később estin elvégezte a gimnáziumot, utána az egyetemet, és a Magyar Rádió munkatársa lett, de ez egy külön történet egy leleccyerek feltörekvéséről. A körnek szüksége volt egy titkárnőre. Valaki ismerte az Egressy Klubból J.-t, ő volt a titkárság női vezetője, meghívtuk. Én már sajnos nő voltam, ő meg férjzett, de összejöttünk, így kapcsolódtam a klubhoz. Az első feleségem, G., akitől Csilla lányom született – ő már akkor két éves volt –, kedves teremtés volt, de nem szerette, hogy irodalommal foglalkozom, J. meg valódi őstehetség, nagyon empatikus lény, érdekelte az irodalom, a művészet, szellemileg is megértettük egymást. Istenadta érzéke volt ahhoz, hogy biztasson, menedzseljen, ahogy ma mondják. A második férjének, egy kiváló festőművésznek is hasonlóan nagy szellemi segítője volt. Ott, a klubban ismertem meg későbbi jó barátaimat is.

Kiss Dénes ott volt már, nemrég szabadult Kistarcsáról,* ahová egy 1956. október 24-én megjelent, *Talpra magyar*-szerű verse miatt kerültek, miután kirúgták a pécsi főiskoláról. Együttal kitiltották az ország összes főiskolájáról is. Együtt ült Csurkával, aki a Színművészeti Főiskola dramaturghallgatójaként a főiskolai nemzetőrség vezetője volt a forradalom alatt, ezért varrták be fél évre Kistarcsára. Ahol mindjárt beszerverték háromperhármas ügynöknek, de levéltári dokumentumok szerint az együttműködés hiánya miatt alkalmatlannak nyilvánították, mivel sosem írt jelentést... Kiss Dénes mindig büszke volt rá, hogy ő is „kistarcsai”. Megjegyzem, Kárpáti Kamil is ült Kistarcsán, de Dénessel nem onnan ismerték egymást. Dénes közel lakott a klubhoz, a Rumbach Sebestyén utcában, Csukással közös albérletben.

Kiss Dénes együtt járt gimnáziumba Bertha Bulcsuval. Ő ismertetett össze minket. Bulcsu szigorú ember volt. Magas, sovány, kicsit vöröses hajjal... Később már nem a klubba, hanem a Marika presszóba jártunk, a klubbal majdnem szembe, a Rákóczi út túloldalára.

* *Kistarcsai büntetőtábor* – A német megszállást követően Adolf Eichmann és az általa vezetett SS-alakulatok használták a zsidó lakosság begyűjtésére és később vasúton Auschwitzba való szállításának előkészítésére. Ebben a nyilaskeresztes párt és a frissen megalakult Sztójay-kormány támogatását élvezték. A háborút követően bujkáló nyilasokat és németbarát személyeket őrizték a táborban. 1947-ben rendőrtiszthelyetteseket képző tanosztálynak adott otthont az épületegyüttes, 1949 márciusában pedig megkezdődött a központosítás – az egykori Buda-déli Központi Internálótáborból folyamatosan telepítették át az internáltakat. 1950 májusától az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) kezelésében működött. 1953 októberében a tábor adminisztratív úton kiürítették. A forradalom alatt nemzetőrök helyi pártfunkcionáriusokat őriztek, illetve hallgattak ki a fogdában. 1957-től 1960-ig ismét internálás folyt a falakon belül, javarészt a forradalomban való szerepvállalásuk miatt elítélt foglyokat tartották itt közbiztonsági őrizetben. Az általános amnesztiát követően a Belügyminisztérium rendőrképzésre használta – mint laktanyát – egészen a rendszerváltás időszakáig. Ezt követően, 1990 és 1995 között, közösségi szállásként szolgált az országba illegálisan érkező menekültek őrzésére, ennek be-zárása óta pedig a terület nagy része hasznosítatlan. Jelenleg is zajlik az érdemi hasznosítással kapcsolatos lehetőségek keresése. (www.wikipedia.hu)

A Marikában este zajos bárélet ment, szólt a zene... Emlékszem, 56. október 23-án éjjel mentem haza az onnan két sarokra ostromlott Rádió felől, az egész város forradalmi lázban égett, de a Marikában szólt a tangó, tömve volt a bár, Németh Lehel énekelt. Mondom, éjjelente felkapott hely volt, de napközben nemigen volt forgalom. Ilyenkor jelent meg a presszóban Bulcsu, ha Pécsről feljött Pestre; tudta, hogy engem rendszerint ott talál. Ott írtam a novelláimat, aztán mentem az albérletbe, és legépeltem őket. Fejes Bandi is ott írt, a belső sarokasztalnál. Írta a novelláit, a regényét, francia kockás lapokra, töltőtollal. Galambos bácsi volt a pincér. Ha az ember reggel kért egy szimplát meg egy szódát, aztán később esetleg még egyet, akkor reggeltől délután háromig elücsöröghetett. Ott mindig összejöttünk, írók... Akkor még volt ilyen klubéletszerűség... Na, egyszer megjött Bulcsu Pécsről, kért egy kávé. Kicsit hideg ez a kávé, mondta szigorúan Galambos bácsinak. Mikor elment, az öreg megkérdezte, ki volt ez a szigorú úr. Egy pécsi író, mondtam. Egy kiváló fiatal író. Ő Pécsen a *Dunántúli Naplónál* volt rovatvezető, és a *Jelenkor* szerkesztőségi tagja. Lázár is a *Naplónál* dolgozott. A *Jelenkor* folyóirat menedékhelyféle volt, olyanokat hoztak ott le, akik másutt még nem publikálhattak.

Mondom, író érdekes korszak volt ez, még tartanak a megtorlások, a hallgatás, de néhány lapban már meg-megjelentek a rendszer számára gyanús írók szépirodalmi dolgozatai. '61-ben aztán megszületett az *Új Írás*, akkor lett igazán lazább a dolog. Ez az időszak nincs rendszeresen földolgozva, mármint irodalomtörténeti szempontból.

Az itthon '56-ban megszűnt és azután csak az emigrációban megjelenő, haladó szellemű *Irodalmi Újság* helyett '57 márciusában itthon elindult az *Élet és Irodalom*. A lap tulajdonképpen a rendszer mellett, az alkonzolidáció idején jött létre. Főszerkesztője Bölöni György lett, felelős szerkesztője Mesterházi Lajos. Oda is küldtünk írásokat.

Tulajdonképpen a fiatalnak számító írók egy része, mint én is vagy Bulcsu meg Lázár Ervin, előtte nemigen publikált. De hát írtunk azért... A forradalom leverése utáni politikai helyzetben nem is kívánt az ember megjelenni. De '58 felé mégiscsak el kellett kezdeni. Igazán aztán az akkor születő *Új Írás* lett a számunkra elfogadható fórum. A politika a fiatal generáció számára hozta létre a folyóiratot, meg azért, hogy a kompromittált írókat visszahozza az irodalomba. Farkas László megírta ennek a történetét, vagyis azt, hogy nem könnyen fogadták el akár Örkény, akár más „visszatérők” írásait, packáztak velük sokáig. Az *Új Írás* szélesre tárta a kapuit, persze a kultúrpolitikai fennhatóság figyelmétől kísérvé. De én az első számban már megjelentem *A fogoly* című novellámmal.

Ilyen lap volt korábban, Nagy Imre színre lépésekor, 1952 körül, a *Nyugat* folytatásának szánt, '44-ben megszűnt *Magyar Csillag* helyén megjelenő *Új Hang*, amely terepet adott az akkori fiatal nemzedéknek. Ott publikált először többek közt Nagy László és Juhász Ferenc, ott jelent meg Szabó Pista, aki nem azonos a filmrendezővel, nagyszerű prózaíró volt, Csurka, Galgóczi Erzs, Tóth Laci, aki később Kamondy lett, aztán ott volt Moldova... Nagyon jó társaság volt. Megtörték a sematizmus uralmát. Az ember őket olvasva – én is, amikor mentem haza a munkából a HÉV-en – azt érezte, hogy itt már igazi irodalomról van szó, nem a rendszert dicsőítő, korábbi vonalas írományokról...

Ha visszagondolok, '57 után azért már írhatott az ember. Ha nem azt írtam, hogy miért nem mennek ki az oroszok, akkor megírhattam a történeteimet, és le is hozták őket a lapok.

Azt, hogy mások hogyan gondolkoztak, tudtuk – de nem érdekelt. Tabák Andris másként gondolkodott, Nyerges András is... Meg Györe Imre. De azért barátságban voltunk. Vagy Garai Gábor, szegény, aki ijedtében kommunista lett, mert az apja kompromittált ember volt a háború előtt, költőként amolyan szélsőjobbos... Garai aztán ezt a hirtelen

pártossá lett meggyőződését konyakkal próbálta gyógyítani. Jó költő volt különben. Ezt is megírtam az *Álomirodalom* című kötetemben.*

Vagy hogy a *Tűz-tánc*-osok mást gondoltak. Simor Andris meg a többiek...

Ők tulajdonképpen nem a régi Rákosi-világ elkötelezettjei voltak, hanem a reformkommunista szellemé. Mi megmaradtunk azért, jobb szó híján, reakciónak. Szellemileg a forradalom elkötelezettjei voltunk. Ám ugyanakkor például én is azt gondoltam, hogy nem kéne kapitalizmus. Úgy véltem, hogy a szocializmust – aminek az alapja mégiscsak egy jézusi eszme –, szóval hogy azt kellene rendbe tenni.

Na most: '57. május elseje. Hogy miért is voltak annyian a felvonulók? Én cinikusan azt gondoltam, ha bárki kiáll fél évvel a forradalom leverése után, akkor a tömeg menni fog utána.

Egyszer megírtam *Haditudósítások a múltból* címmel egy piliscsabai sztorit. December 24-én van Sztálin születésnapja. Az ezredben nagy ünnepet rendeztek, délben az ebédhez bort is kaptunk, a díszszemlére a csapatok úgy vonultak az indulók ütemére, hogy most akár a világot is megforgatnák. Örökénynek elküldtem a könyvet, amiben ez benne volt, azt mondta: „Nagyon jó az egész, de ott egy kicsit megbicsaklottál...” De valóban az van: ha megszólal a zene, az emberek ütemre trappolnak, mennek a halálba vagy akárhová. Ezért ne bízz a tömegben. Persze élni akarnak, meg lényegében szarnak a politikára, úgyis a fejük fölött történik minden; és inkább enni akarnak, inni akarnak, szerelmeskedni akarnak, meg nem tudom, hogy mit akarnak, de ha megszólal a csatakiáltás, akkor mennek, mint a harci paripák. Úgyhogy nincs jó véleményem ezekről a dolgokról, de mindenesetre az, hogy akkor és ott úgy vonult a tömeg... Kétségtelen, hogy az emberek előbb-utóbb várják a konszolidációt, a nyugalmat, akármilyen is legyen. Ez a konszolidáció

* Szakonyi Károly: *Álomirodalom*. Bp., 1994, Magyar Írókamara. Elhunyt pályatársakról szóló, szürrealisztikus írások gyűjteménye.

ha hamis volt is, de azért 1958–1959-re az emberek kezdték elfogadni. Ha valaki a maga területén nem exponálta magát, akkor a hatalom hagyta élni.

Így volt ez az irodalomban is. Úgy éreztük, hogy az egész már nem olyan, mint korábban volt. A *Népszabadság*hoz vittem írást. Meg más-hová is. Ahol volt kultúrrovat. Persze voltak még szlogenek, ahogy a rikkancs is meg-megreszkírozta: „Szabad Nép a Magyar Nemzet?” meg hogy: „Friss meleg a forró lángos, le van szarva Kádár János!” Aztán Horváth Mártonról, aki a *Szabad Nép* főszerkesztője volt: „Tollamat a szarba mártom, úgy írom le: Horváth Márton!” De ezeket az ember lassan elfelejtette. A *Népszabadság* akkorra már más hangon beszélt. Persze voltak még kemény politikai elhatárolódások, de ahogy már írtam valahol: az írónak is élnie kell... Már nemhogy megélni, hanem hogy írnia kell. És az írásoknak meg kell jelenniük. Ilyen az írói természet.

Darvas Iván esetében a dolog érthetőbb. Ő azt nyilatkozta, hogy abban az időben, amikor kivonták a forgalomból, szerepek tucatjai mentek el mellette, olyanok, amelyeket idősebben már nem játszhatott el. Egy író esetében a laikus azt gondolhatja: miért nem tetszett az íróasztalfióknak írni? Persze az írói megjelenési vágy kicsit hasonlatos a színész színpad utáni vágyához. Otthon, a kis szobában nem lehetsz se jó színész, se érdemes tollforgató. Ha senki nem tud rólad, nincs visszajelzés, a dolgaid nem jutnak el azokhoz, akiknek szánod őket. Mert az ember nem csak önmagának és Istennek ír.

A rendszerváltozás után nem kerültek elő nagy regények a fiókok mélyéről. Nem születtek olyan művek, amelyeket politikai, cenzurális okokból korábban ne lehetett volna megjelentetni. Nem volt a fiókban egy *Zsivágó* vagy hasonló regény. Naplók voltak a fiókokban, de a napló, az más.

Visszatérve: az ember azt gondolta úgy '58–'59 körül, hogy lehet válni a publikálást, mert nem kell okvetlenül beállni a lelkendezők sorá-

ba ahhoz, hogy elmond a magadét. Legalábbis meg lehetett találni a módját. Többek között ezért teremtődött meg az abszurd is. Azt gondolom, akiben él az írás vágya, az nem tudja elnyomni. Németh László mondta, hogy a fű kinő a forgalmas, macskaköves utakon is, ha parányi rést talál.

Mi is így voltunk.

Én sok helyen dolgoztam akkoriban, vidékre jártam, de már évek óta írtam, mindig írtam... Az unokák majd egyszer meggazdagodnak az én első, kézzel, tintával írott dolgaim publikálásával... (*Szakonyi nevet.*) Bár azért a magam ítélete szerint ezek az írások még nem voltak..., vagyis én nem voltam teljesen készen. Sok hatás látszott még az akkori dolgaimon. A népi írókon nőttem föl, erősen hatott rám a móríci vonal. Azokat a témákat próbáltam megírni, amelyeket a vidéki munkahelyeimen szedtem össze, de még várnom kellett a saját hangomra.

Na, mindegy.

Szóval, '56 után úgy éreztük, hogy mi a *Csillagban*, aztán az *Új Hangban* megjelent írókhoz kapcsolódunk. Ezt a társaságot nagyjából átfogta Fejes Bandi, aki már '56 előtt is megjelent...

Kádáréknak szükségük volt a művészek társadalmi jelenlétére. A Bibliából kopírozott, sztálinista jelszó helyett, miszerint: „Aki nincs velünk, az ellenünk van!”, új szlogennel léptek elő: „Aki nincs ellenünk, az velünk van!” – ami bölcsen ravasz mondat volt. Az '56-os kivégzések, bebörtönzések és elhallgattatások után nyíltan a rendszer ellen fellépni..., egyszerűen esztelenység lett volna. Ők erre kihirdették, hogy aki tartja a száját, az velük van. És valljuk be – megfélemlítés ide vagy oda –, volt ebben igazság. Az embereknek elégük volt a vérből, a fegyverekből, a rettegésből. Mivel a Nyugat füle botját sem mozdította értük, tudomásul kellett venniük, hogy amíg világ a világ, az oroszok itt maradnak, ekkora túlerő ellen harcolni pedig lehetetlen. Nem véletlen és korántsem csak az erőszakos propaganda hatása, hogy 1957. május elsején milliós tömeg vett részt az ünnepi

felvonuláson, mintegy kinyilvánítva, hogy bízik a jövőben. Az ÁVO feloszlott, a párt új harcmodora emberségesebb külsőt próbált ölteni.

Úgy emlékszem, magunk között nyíltan kritizáltuk a rendszert. Magunk között? Voltaképpen mind, akik ismertük egymást, és ez elég széles kör volt, nem titkoltuk, hogy nem rajongunk a „létező szocializmusért”. Azért se nagyon tartottuk a szánkat, mert úgy véltük, hogy mindenki egyetért velünk. Akadtak persze rendszerhívók is, azokkal nem osztottuk meg a véleményünket. De nem volt ellenségeskedés velük sem, mint manapság a különféle pártállású és meggyőződésű művészek között. Például a *Tűz-tánc* antológia szerzői bizonyos fokig elkötelezettek voltak az új rendszernek. De becsültük egymást. Nem volt az a nagy óvatoskodás, mint most, hogy fene tudja, lehet-e ez előtt az ember előtt őszintén beszélni. Ismered a viccet: „Hogy vagy?” „Nana, csak ne politizálj!” Mi politizáltunk, de főleg írtuk a magunk dolgait. Volt hozzá élményanyagunk. És az előttünk járó „öregek” befogadtak bennünket, az Írószövetség is olyan hely volt, ahol a generációk találkozhattak. Darvas József volt az elnök, aki politikus volt, miniszter is a Rákosi-érában. De nem volt vele bajunk. Köztünk íróként viselkedett Dobozy Imre is. Illés Bélán neveltünk. Senki nem vette komolyan. Berkesiről megvolt a véleményünk, de nem foglalkoztunk vele, bár ő szerette volna, ha teljes értékű írónak ismeri el a „céh”.

És igen, úgy volt, ahogy mondod, Kádárék újra akarták indítani az irodalmi életet, persze ellenőrzött körülmények közt. Még az *Új Írás*nál is azt nézték, hogy rendben van, jelenjen meg újra a szilenciumon lévő X. vagy Y., de nem ezzel, hanem azzal az írással, amivel már kimutatja a hűségét, a szerkesztőség meg írjon értékelő cikket a dolgairól, satöbbi... De mi, fiatalok viszonylag szabadabb utat kaptunk. Rólam tudták, hogy dolgoztam mindenfelé, és a munkában megtapasztalt dolgokról írtam, így aztán afféle munkásírónak vettek, nem egy polgári figurának.

Nagyjából a Bulcsu is így volt. Ő is sokféle dolgozott, a vasútnál volt, meg Sztálinvárosban.

Nem, mi nem éreztük úgy, hogy valakiknek a helyébe lépünk, az irodalmi kontinuitást valahogy jobban éreztük, mint a mostaniak... Ez ma már másként van, nem véletlenül. Nincs szerkesztőség, nincs kávéház, nem jön össze sehol senki, csak a neten, talán...

De ahogy mi akkoriban éltünk!

Otthon voltál, beállított valaki két üveg borral. Nem volt az, hogy akkor majd a jövő héten találkozhatunk, ha mindenkinek jó a dátum... Mi mindennap együtt lógtunk. Ez egy sokkal, hogy mondjam, sokkal spontánabb, közvetlenebb, természetesebb irodalmi, művészi élet volt. Jártunk fel műtermekbe, ide-oda.

Két kocsija volt az egész társaságnak. Az egyik a filmgyári díszlettervező Bertalan Tivadaré volt, egy nagy amerikai autó. Tivadar akkoriban már amerikai filmeknek is dolgozott, persze forintban kapta tőlük a fizetését, de a jenkek bőkezűek voltak. A másik autó egy FIAT ötszázas, az meg a grafikus Reich Karcsié volt. Ez a két autó létezett. Más világ volt. Majdnem úgy éltünk, mint a francia művészek a század elején, bár a körülmények nyilván mások voltak, mint akkor Párizsban. De jöttek a barátok, bekopogtak, akár éjjel is. Jött Lázár Ervin, hogy nálunk alszik, mondtam, persze, aludj itt. Jött Ladányi Miska a három gyermekével meg az asszonnyal, hogy Pesten vannak, nincs szállásuk, aludhatnak-e nálunk? Mondom, annyi ágyunk nincs, de ha a földön elalusztok, akkor aludjatok. Akkor már a Lékai János téren laktunk J.-vel egy tágasabb albérleti szobában, Citroën néninél, Csala Karcsi barátunk anyósánál. Abban a házban lakott, egy emelettel följebb, egy másik albérletben Módos Péter.

Laza élet volt...

Terv nélkül éltünk, bele a világba.

Amikor nekem a hetvenes évek közepén megjelent az első novelláskötetem, az Egéridő, joggal gondoltam, hogy meg fog jelenni majd a többi is – ha megírom őket. Aznap, amikor megkaptam a szerződést, felmondtam az állásomat, kiléptem a Szolnoki Szigligeti Színházból, ahol színészként dolgoztam, és felköltöztem Pestre, egy szoba-konyhás házmesterlakásba, az Auróra utcába, a szerelmemhez. Majd csak lesz valahogy alapon. Nem kellett különös élettervet készíteni. Mi, fiatal írók fontosak voltunk a hatalom számára, író-olvasó találkozókat szerveztek nekünk, meghívtak ide, meghívtak amoda, különféle kedvezményeket kaptunk, később a miniszterium segített, hogy lakáshoz jussak, ahogy más fiatal írókat is. Úgy tűnt, hogy az élet mindenféle terv nélkül is rendben lesz.*

Én apámra gondolva értem ezt a tervnélküliséget. Ő komoly ember volt, komolyan vette, hogy családot alapít, hogy visz bennünket előre. Vitt is, amíg tudott. Én meg úgy voltam, hogy mindent félbehagytam. Először a gimnáziumot. Hallottam, hogy szakérettségivel** be lehet jutni a Színművészeti Főiskolára. Otthagytam a gimit, felvételiztem színésznek. Nem vettek fel. A felvételin megkérdezték, hogy a színészi ambícióimon kívül mi érdekel még. Mondtam, hogy írok. Mondjam el egy novellámat. Elmondtam. Inkább írjon, tanácsolták. A felvételi kudarca után nem mentem vissza a gimnáziumba, blama lett volna. Már amúgy is két évvel idősebb voltam az osztálytársaimnál, egyrészt októberi születésem miatt, másrészt a háborúban kimaradt iskolaév okán. Tizennyolc éves voltam. Jelentkeztem a repülőtiszti iskolára. Behívtak katonának, persze nem a repülőkhöz, hanem gépkocsizó lövészek.

Amikor 1951-ben leszereltem a katonaságtól, hazamentem állást keresni. Mi, árpádföldi gyerekek összejártunk. Az egyik azt mondja: „Itt

* Horváth Péter: *Egéridő*. Bp., 1976, Szépirodalmi Könyvkiadó.

** Olyan vizsga, amelynek sikeres letétele egyetemi felvételre jogosított, és amelyet 1949 és 1955 között azok a felnőtt személyek tehettek, akik a felszabadulás előtt középiskolába nem járhattak, de helyette a felszabadulás után egy-, illetve kétéves tanfolyamot eredményesen elvégeztek. (www.arcanum.hu)

dolgozom a Bajcsy-Zsilinszky úton, a Mezőgazdasági Gépértékesítő Vállalatnál, gyere oda te is, ott fölvesznek segédmunkásnak!” Elmentem. Fölvettek. A csomagolóban dolgoztam. Különböző állami gazdaságoknak, téeszecskéknek küldött gépeket csomagoltunk ládába, teherautókkal vittük ki a cuccot a Nyugatiba, ahol föladtuk a tehervagonokba. Egy nap azt mondták nekem – ezt is megírtam már egyébként –, öltözzek át, menjek fel az irodába, adminisztrátor leszek. Eleinte tetszett, hogy nem kell tovább a kinti hidegben lejszolni, de aztán úgy meguntam azt a kurva irodát... Azt se tudtam, hogy mit csinálók ott. Számlákat kellett ellenőriznem, egyiket tettem a másik alá, fölé, így telt el a nap. Persze abban az időben azt se vette észre senki, ha semmit nem csináltál... Így gyakran föllógtam a könyvelésre, ahol csinos nők dolgoztak, azokkal trécseltem.

Na most, egyszer csak jött ide dolgozni három-négy új lány, akkor érettségiztek a közgazdasági gimnáziumban, helyesek voltak, elkezdtem nekik udvarolgatni, az egyiknek, G.-nek, különösképpen. Egy szép napon közölték velünk, hogy az egész fiatalságot kidobják a cégtől, mert Rákosi azt mondta: „Iparba az embereket, az iparba!” És fölmondtak nekünk. De szóltak, hogy azért nem kell kétségbeesni, a Belügyminisztérium éppen új munkatársakat keres, mert bevezetik a személyi igazolványt. Mert addig tudod, hogy mi volt? Vettél egy bejelentőlapot a postán, kitöltötted, a házmester lepecsételte, beírtad, hogy vezérigazgató vagy, és kész. A rendőr elfogadta az igazoltatásnál. Egy ilyen szir-szar papír elég volt. Ezért vezették be a személyit '54-ben. Meg persze a nagyobb ellenőrizhetőség miatt.

Az Andrassy út 60.-ban volt a tanfolyam (félelmetes hely, nem?), miként kell felvenni az adatokat, milyen papírok kellene, hogyan kell majd kitölteni az igazolványokat. Utána ötös csoportokban indulunk dologra, négy fiatal meg egy civil ruhás rendőr, nála lesz a hidegpecsét. Hogy mi az a hidegpecsét? Egy rugós szerkezet. Olyan, mint egy lyukasztókar, de nem lyukat üt, hanem az alján negatívban lévő hivata-

los pecsét domború formát nyom az igazolványra. Ezt nem lehet törölni, hamisítani, kivakarni.

Na, meglett a mi csoportunk is, aztán valaki szólt nekem, hogy a szomszéd teremben sír az egyik lány, akivel a tanfolyamra jártunk. Miért sír? Hát, amiért nem mihozzánk osztották be. Szóltunk érte, átkerült a mi csoportunkba.

Egész nyáron csináltuk a személyi igazolványokat a pesti gyárakban. Kaptunk egy irodát, oda küldték be az embereket, hozzánk. Hozták az anyakönyvi kivonatukat, a fényképüket, házasságlevelüket, lakásbejelentőjüket. Végigdolgoztuk Budapestet, utána jött a vidék. Először Baranyába mentünk. Leutaztunk Pécsre, a rendőr-főkapitányságra, ott megmondták, melyik faluba menjünk ki.

Így kerültünk Lánycsókra. Két fiú és két lány volt a csoportban. Az ötödik az őrmester. Parasztházaknál laktunk, a községházán dolgoztunk. Ebédet a határőrség konyháján kaptunk, a reggelit, vacsorát mindenki maga intézte. Mondtam G.-nek – ő volt az, akinek különösen udvaroltam –, hogy ha már éppen Lánycsókon vagyunk, költözzünk össze. Jó? Jó. Mondtam a házinéninek, a feleségemmel jövök ide lakni. Jól van, aranyoskáim, felelte, jöjjenek csak.

És akkor ott elindult az életünk.

Őszig együtt laktam G.-vel, különböző helyeken. Átmentünk Somogyba, később jött Hajdú-Bihar. Ősszel ott akartam hagyni az egészset, fölöttem Pestre, hogy másik állást keressek, és talán másik lányt is, de nem találtam. Visszamentem, mondtam G.-nek, lakjunk továbbra is együtt, és tudod, mit, mondtam, elveszlek feleségül.

Tizenkilenc éves, kedves lány volt, de nem azért tetszett, mert annyira jó szellemi partner lett volna. Az ember fiatalon nem elsősorban erre gondol. Januárban összeházasodtunk, terhes lett. Akkor otthagytuk azt a munkát, felköltöztünk Pestre.

Én a Zuglói Kötöttárugyárba kerültem. Nyolc gépen készítettem a kötött anyagokat. Egy nagy teremben voltak a gépek, a huszonnyolc

fokos hőségben úgy zizegtek azok a masinák, mint egy méhkas. Három műszakban dolgoztam, két régi szövőnő mellett. Volt egy öreg mesterünk, törte a magyart, még annak idején a német gépekkel jött, ha baj volt, ő állította be ezeket a nagy, forgó masinákat. Jött le belőlük a selyem vagy a gyapjú, ahogy a kötőtűk dolgoztak. Ha kitört vagy egy rossz száltól csomóba akadt a tű, jó néhányat ki kellett cserélni. Babramunka volt, soha nem tudtam teljesíteni a normát. Valami kilencszáz forintot kerestem...

Közben megszületett Csilla lányunk, meguntam ezt a három műszakban való szenvedést. Ha műszak után hazamentem, mindig írtam. Örökké írtam a szabadidőmben. G.-vel nemigen tudtam irodalomról beszélni. És akkor jött az, amit már említettem, a Móricz Zsigmond Kör, ahová eljárógtam. Na, ez már végképp nem tetszett G.-nek. Szét is mentünk, amikor J.-vel összejöttem az Egresy Klubban.

Dolgoztam a Mezőgazdasági Gépgyár testvérvállalatánál is, ott volt a Tanács körúton. Az erdőgazdaságokat látta el gépekkel, ott lettem kocsikísérő. Az öreg házat lebontották, új, nagy épület áll a helyén a 7. szám alatt. Jártam a sofőrrel, intéztem az átadás-átvétellel járó papírmunkát. Korábban egy vegyipari raktárban voltam árukiadó, a Hengermalom úton lévő Hajtóműgyárban pedig segédmunkás. Aztán, ami jó volt: '56-ban a kiállításokat kivitelező céghez kerültem, a Gyáli útra. Az asztalosműhely géptermében kaptam munkát. Körfűrész, szalagfűrész, gatter... De volt, hogy csak tipliket kellett gyártanom. Kétfelől meg kellett fúrnom a kis puhafa kockákat, amelyek bekerülnek a falba, azokban fordul a villanyvezeték. Kaptam egy kosár fakockát, fúrтам, közben gondolatban írtam... Néhány emberünk éppen akkoriban dolgozott Poznańban egy kiállításon, hozták a híreket a lengyel forradalmi megmozdulásról. Hát ezen a munkahelyemen ért a miénk is, 1956. október 23-án. És aztán itt tapasztaltam meg azt is, hogy milyen sztrájkoló melósnak lenni.

Te tudsz gondolatban írni?

Akkoriban még könnyen ment. Amúgy itt jó volt a társaság. A *Bolond madárban** olvashatsz erről. Nem bánom, hogy ezt csináltam. Rengeteg emberrel megismerkedtem, bőven kaptam tőlük muníciót az íráshoz. Amikor találkoztam a volt gimnáziumi osztálytársaimmal, mondták, hogy mi lett belőlük, orvosok meg tanárok, én meg semmi se lettem. De nem szégyelltem, hogy segédmunkás vagyok. Abban az időben ez nem volt olyan nagyon szégyellni való, mert a melósok közt hajdani jegyzők, tanárok, deklasszált emberek is voltak. Úri társaság.

De végül is csak sodródtam azokban az években.

Amikor aztán '58-ban megjelent az első novellám a *Népszabadság* vasárnapi mellékletében,** akkor úgy éreztem, hogy na, komolyra fordul a dolog, most már nem csak az íróasztal fiókja látja az írásaimat...

„...szerződést kötöttem az ördöggel. Elköteleztem magam egy egész életre. Akkoriban már volt néhány megírt novellám, valamennyit lehozták a lapok, jól indultam. Így életformává lett számomra az írás, aszerint látom hát a világot, hogy író vagyok, ennek rendeltem alá mindent, és már nem is tudnék más életformát elképzelni.

Azt teszem, amit mindig is szerettem volna, de az íráság tudata megkötöz. Nyomasztó érzés, hogy esetleg nem tudok megfelelni a feladatnak. Miért van ez bennem? Nem tudom. Valamennyi írásmű új, önálló, ismeretlen kimenetelű vállalkozás; előzmények nélküli kaland. Nem szeretem az ihlet szót, nagyon banális, de kétségtelen, hogy az írás más állapotba kerüléssel jár együtt.

Miért fogtam tollat? Predesztináció! De ha valaki prózáírónak születik, hiába feszíti az írás vágya, egy ideig aligha tud bármiről is

* Szakonyi: *Bolond madár*. Kisregény. Bp., 1989, Magvető.

** Szakonyi: *Kuzmics fusizik*. Népszabadság, 1958. november 14., 296. sz.

írni. Mint a madárfióka, van ugyan szárnya, de nem képes repülni. Nincs életanyaga. Addig nekem sem volt, amíg rá nem döbbsentem, mit jelentett a gyerekkorom, a háború, a katonaság, az egész addigi életem. Majd az ember küszködni kezd a meglevő élményeivel. Ír és ír. Persze különböző hatások alatt. Távol álltam bizonyos dolgoktól, irodalmi szféráktól, ezért kezdtem később írni. Nem nevezném hátránynak, inkább csak bizonyos helyzetnek. Amíg időközben felfedeztem, milyen is egy gyár, és a saját bőrömmön megismerhettem a munkáséletet, megértettem, hogy bőröndömben egész jó dolgokat cipelek.

Minden tevékenységem az írást szolgálja. S bár nem tartom magam olyan szenvedélyes alkatú írónak, mint mondjuk Lev Tolsztoj vagy Németh László, azért mégiscsak égek, ha más hőfokon is, és minden meglevő energiámat erre fordítom.

Bizonyos eredményeket persze elértem, de van az emberben valamiféle örök elégedetlenség, gyötrődés, vajon elvégezheti-e azt, amit még tennie kell? S megfelel-e annak, amit magára vállal? Az alkotómunka aszkézist, lemondást is követel, s ehhez nem mindig van ereje az embernek. Mert írni csak felelősséggel szabad; azokat, akik hisznek írásaimban, megcsalni nem lehet. Erre a hitre méltónak kell lenni mindvégig."

(Székmann Béla: „A legjobbat még meg akarom írni” –
Beszélgetés Szakonyi Károllyal. *Békés Megyei Népujság*,
1980. augusztus 13., 189. sz., 102. p.)

Szerződést kötöttél az ördöggel?

Mondhatni. Mert aztán ez lett a legfontosabb, mindent ez határozott meg. Az első házasságom is ettől bomlott fel, G. azt mondta a válóperi tárgyaláson, hogy az írás miatt elhanyagoltam a családot. Az írás vezetett az új kapcsolatokhoz is. És később az asszonyok, akikkel éltem, ha

kaptak is tőlem szeretetet, törődést, ha megadtam is, ami a császárnak járt, azért Istennek többet adtam. Az írás magányosság; ha leülsz az üres lap elé, úgy érezheted, hogy végtelen hómező, ezen kell elindulni, vihar, fagy, jég vár, de a felfedezés izgalma is: mi van a hómező végén? Az ördög azt mondta, ha szerződünk, megtudhatod. Indulj el ezen a hómezőn, indulj el egyedül! Na, már elég sok idő telt el, sok évtized, de még mindig nem tudom, mi az, amit ígért, mit fogok látni... Mégis mentem, mindig mentem, és közben el-elhagytam jó embereimet, szerelmeimet itt is, ott is...

Nem azt mondom, hogy úgy robbantam be az irodalomba, mint Sánta vagy Galgóczi, de azért lassanként elfogadott író lettem. Aztán a színdarabok meghozták a népszerűséget is.

Előtte?

Hát előtte, vagy inkább közben, mert akkorra már megjelent az első novelláskötetem,* miniszteri engedéllyel beiratkoztam az egyetemre. Miért kellett hozzá miniszteri engedély? Mert nem volt érettségim, mivel abbahagytam a gimnáziumot. Irodalom–népművelés szakra jártam az egyetemen. Laza dolog volt, mert a tanárok javát már kollégaként ismertem. Jókat beszélgettem velük a témáról, aztán csak úgy mellékesen aláírták az indexemet. De két év után az egyetemet is abbahagytam, mert kaptam egy drámaírói ösztöndíjat a minisztériumtól a Nemzeti Színházba.

Nem volt a kollégáidban valami kis lesajnálás a színházzal való kacérkodásod miatt? Az én kapcsolatom a színházzal inkább gyanakvást keltett, úgy értem, az irodalmi munkásságomat tekintve. A filmmel való kacérkodásom is inkább gyengítette az irodalmi pozíciómat. Mert a színház gyanús valami, ahogyan a film és főként a siker. Sokan tartottak ügyes, könnyű kezű pasasnak. Ebben nyilvánvalóan volt soha be nem vallott irigy-

* Szakonyi: *Középpütt vannak a felhők*. Bp., 1961, Magvető.

ség, de van benne más is. A színházi siker más természetű, mint az irodalmi. Zajosabb ugyan, de, hogy is mondjam, kicsit olyan átmeneti, kérészerű dolog. Ráadásul én zenés darabokat is írtam... Az aztán végképp nem irodalom. Te ilyesmit nem tapasztaltál a megítéléssel kapcsolatban?

A darabok sikeréért nem nézett le senki. Miért nézett volna le? Nem, inkább egy kis irigység volt. Bulcsu is írt darabot. Amikor dramaturg lettem Miskolcon, bemutattam. De nem volt igazán sikerült mű *A fürdőigazgató*. Mándyt is behívta Ádám Ottó a Madáchba, hogy írjon drámát. Azt mondta Mándy, ne haragudj, én nem tudok darabot írni. Hangjátékot tudott írni. Volt neki színdarabja, a *Mélyvíz*, amivel megbukott. Nekem szerencsém volt. A Nemzetiben, Madáchban vagy később a Pestiben színre kerülni, hogy mondjam, rangot adott az embernek.

Igaz, az én darabjaim vidéki színházakban mentek. Egy mesejáték Szolnokon, aztán az első „igazi” dráma Miskolcon.** Pesten a Déryné Színház,*** aztán a József Attila Színház,**** de ezek nem igazán adtak országos rangot a szerzőjüknek... Végül jött a Vígben A padlás, bár annak csak „segédszerzője” vagyok, ahogyan a Valahol Európában című sikeres musical szövegkönyvét is többen jegyezzük.*

Most panaszkodsz vagy dicsekszel?

Inkább befogom a számat, és figyelek. Említetted, hogy Bertha Bulcsu, Kiss Dénes, Gyurkovics Tibor és Lázár Ervin voltak a legjobb barátaid. Gyurkoviccsal és Lázárral is az Egressy Klubban találkoztál?

* Horváth: *Kamarambó, a Senki Fia*. Szolnoki Szigligeti Színház, 1979; meseregény, Bp., 2008, Móra.

** ABC.

*** *Hármasoltár*.

**** *Csaó, bambinó!; Kilencen, mint a gonoszok; Svejk vagyok*.

Nem. Ervin Bertha Bulcsu barátja volt. Pécsről ismerték egymást, együtt dolgoztak a *Dunántúli Napló*ban, és együtt voltak a *Jelenkor* körül is. Ervin vizsgázni járt fel az egyetemre, és mindig benézett a Marika presszóba. Úgy emlékszem, ott ismerkedtünk meg. Ervint nagyon szerettem. Csupa szív pasas volt, minden dolgát átjárta a szeretet. Nagyon hiányzik...

Gyurkoviccsal később ismerkedtem meg, úgy '61 körül. Az meg úgy történt, hogy volt egy Andrassy Kurta János nevű kiváló szobrászművész, amolyan Medgyessy-szerű mester, akit apám barátai révén ismertem régebbiről. Nála találkoztam Tiborral, a feleségeik barátnők voltak. Tibor komoly úr volt akkoriban, krombi télikabát, puhakalap... Még nem volt olyan dinamikus természetű, mint később, nő volt, három lány apja, és pszichológusként dolgozott a Lipóton, az elmeógyógyintézetben, komoly fizetéssel, havi háromezretet keresett. Akkor jelent meg a *Grafit* című első kötete a Magvetőnél; ott indult az *Új Termés*-sorozat, nekem is ott jött az első kötetem, a *Középpütt vannak a felhők*. Cseréltünk könyvet, de olyan nagyon hirtelen még nem jártunk össze, hanem aztán találkoztam vele egyszer a Puskin moziban, utána beültünk az Astoria presszóba, és ott összebarátkoztunk.

Mit láttatok? Emlékszel esetleg?

Makk Károly filmjét, amit Galambos Lajos forgatókönyvéből forgatott. *Megszállottak* volt a címe. Tiborral összeakadtunk a kijáratnál, beültünk a sarki presszóba, méltatta a kötetemet, és mesélt a családjáról. Emlékszem, azt mondta, olyanok a novelláim, mintha egy fehér lapon vékony vércsík futna végig. Jó, nem? De aztán hetekig nem találkoztunk. Csak később, amikor J. kért tőle egy szívességet, és elmentünk hozzájuk.

J. a MŰOSZ újságíró-iskoláját végezte, és éppen marxizmusból kellett volna vizsgáznia. Nem akart elmenni, megkérte Gyurkovicst mint pszichológust, adjon neki valami igazolást, hogy idegileg alkalmatlan a vizsgára. Na, ettől kezdve aztán családosan összejártunk Tiborékkal.

Később Bulcsu is, Kiss Dénes is bekapcsolódott. Nyáron kivettünk Szárszón egy házat, ott nyaraltunk gyerekestől mind a hárman, később oda-jött Kertész Ákos is. Jó banda volt, de a legszorosabb barátaim mégis Gyurkovics, Kiss Dénes, Lázár Ervin és Bertha Bulcsu voltak.

De visszatérve arra, amit az elején mondtál az elismerésről: én soha nem mentem oda senkihez. A tanáraimmal se szerettem együtt sétálni az iskolafolyosón, ahogyan mások tették. Politikusokkal se szeretek szóba állni. Nem tudom, miért. Ez egy bizonyos feszélyezettség. Tartózkodó vagyok a tekintélyekkel szemben. Nem szerénység vagy nem tudom, mi, csak három lépés távolság.

Lengyel Józsi bácsi annak idején barátságos volt velem, pártolt engem, írt rólam. Igazán becsültem. Ő volt a magyar Szolzsenyicin. Később jött haza a Szovjetunióból, ahol megjárta a büntetőtáborokat meg a száműzetést, lassan ismerkedett meg az itthoni világgal. Úgy emlékszem, az *Élet és Irodalom* asztaltársaságánál találkoztam vele. Felfigyelt *A fogoly* című novellámra, és írt róla az *Új Írásban*.

„Nem előleget »osztogatok«, hanem megírt, jó novellákat nyugtázok készséggel, mikor Szakonyi Károlyról írok... Szakonyi pályájáról jóslásokba bocsátkozni éppoly olcsó és [bebizonyíthatóan] felelőtlen dolog volna, mint a jóakarát köntösébe álcázott biztatató váll-veregetés. Azt tartom jónak, amit eddig megírt, és azt üdvözlöm.”

(Lengyel József: Levél az Új Íráshoz. *Új Írás*, 1961., 6. sz., 547. p.)

Aztán találkozgattunk, szeretett.

Egyszer megbíztak az *ÉS*-nél, hogy készítsék interjút velem. Fölmentem hozzá. Sokat beszélt a múltból, pedig amúgy eléggé zárkózott ember volt, de egy szent ember. Kommunista volt, de az eszméről úgy beszélt, mint egy igazi keresztény hívő az inkvizícióról: „...nem én csináltam,

hanem a betyárok. Az egyház csinálta, nem az Isten.” Később elküldte nekem a könyveit, én is elküldtem neki az enyéimet. De összejárás nem volt, csak kölcsönös szimpátia – és részemről a tisztelet.

Aztán írtam is róla.

Adtam neked egy olyan könyvet, amiben írókról van szó? Nem adtam? *Írók lámpafényénél.** Az *Álomirodalomban* is megrajzoltam a portréját. Itt is, ott is... Itt a *Lámpafény*, tessék. Ne vegyél ki mindent a könyvtárból. Ennek karácsonykor jön a folytatása. Írotársakról írok abban is.

Szóval, tulajdonképpen nem volt mélyebb barátság köztünk, de én nagyon tiszteltem az öreget.

„Fel kell kapaszkodnunk egy szűk sikátorban a város dombjára. Sivár, szögletes épületekre látni, meg a városszéli, messzire nyúló erdő-ségre.

Fagyos szélben didergünk. Sokan. Katonák őriznek, senki sem hagyhatja el a dombot, se asszony, se gyerek. Nem tudjuk, miért tartanak itt bennünket, már sötétedik, reflektorokból fénynyalábokkal pásztázzák végig a környéket.

Páncélautó fut be a térre. Alacsony, vézna emberkét taszigálnak ki belőle. Bekerül a fénybe, megismerem. Lengyel József. Riasztóan sovány, meggyötört; gallértalan inge szakadozott. Lökdösik, taszigálják a tér közepére.

Észrevesz, integet. Nem merek visszainteni, figyelnek az örök. Resteltem gyávaságomat, de félek.

– Ismeri?! – kérdi mégis egy katona. Elém áll, hogy takarjon. – Ismeri?!

Csak dadogni tudok. Közben hallom a térről Lengyel kétségbeesett hangját: – Telefonálj a szerkesztőségbe! Telefonálj, hogy ma-

* Bp., 2013, Magyar Írók Egyesülete.

gyarázzák meg ezeknek, ki vagyok! A folyóirat szerkesztőségébe! Telefonálj!...

Puskák szegeződnek rá. De ekkor az inge alól kéziratlapokat kapdos elő, szétereszti őket a szélben. A lapok rászállnak a katonák arcára, rátapadnak; vaksin hadonásznak; Lengyelnek sikerül megszöknie.

Teázóban várok rá. Már öltönyben van, csendben kortyolja a fémtartós pohárból a csáját. Szabadkozom, amiért nem siettem a segítségére. Legyint. A tócsás asztallapra ötágú csillagot rajzol szórakoztatan az ujjával. Nézi, aztán tenyerével szétmaszatolja.

Kucsmás alakok térnek be. Lengyel összerezzen, elfordul, cirill betűs újsággal fedi el arcát. Int, hogy kövessem.

Falusias utcán, földes utakon megyünk az erdő felé. A fákon túl tisztás. Bokros, füves rét. Kutya fut elénk örvendezve, felugrál a gazdájára, a kezét nyaldossa.

– A társam – mondja meghatottan Lengyel. Játszanak.

Lövés dörren, a kutya vinnnyogva kinyúl.

Sápadtan hajol le a tetemhez, megsimogatja; a kutya mellől néz fel rám.

– Most azt mondd meg, hová menekülhetne az ember az ember elől?

Gödröt ásunk az ebnek. Esősre fordul az idő, csupa sár lesz minden, ásónkra tapad az agyag. Szögesdrót kerül elő a földből. Szerszámaink beleakadnak, abba akarom hagyni a munkát, de Lengyel nem engedi.

– Csak hadd kerüljön elő minden! – mondja konok elszántsággal.

Csontot, koponyát, szétmállott zubbonyt, bakancsot, penészes iratokat kotor ki a gödörből. Mindent sorba kirak az esőáztatta földre.”

(Szakonyi Károly: *Álomirodalom* – Gödör)

Mondom, soha nem voltam olyan, hogy valahol is vezető akartam volna lenni, de mindig kitoltak velem. Amikor Szentendrén laktam, megke-restek, legyek a Szentendre Barátai Egyesület elnöke. Barcsay mester volt a díszelnök, én lettem az elnök. Nekem kellett összehívni a társasá-got. Az ülésekkel öt perc alatt végeztem, mert nem tudtam, miről kéne hosszasan beszélni. Már a suliban is ez volt. Őrsvezetőnek tettek meg a cserkészeknél. Ott is tíz perc alatt végeztem a gyűlésekkel. Mondom, soha nem kívántam semmiféle címet, rangot, de mindig kihasználták, hogy nem tudok nemet mondani.

Beválasztottak az Irodalmi Alap segélyezési bizottságába, oda is el kellett járni, ahelyett, hogy írtam volna. Ilyen kuratórium, olyan kurató-rium... Most is csinálom például a Kazinczy anyanyelvi verseny zsűrizé-sét, mert egyszer Péchy Blanka megfogta a szakállamat, és beléptetett a kuratóriumba. Azóta évente háromszor utazom ebben a „mennyei ügyben”. Megint mennem kell valamelyik nap Sátoraljaújhelyre, tegnap telefonáltak, hogy Kovács professzor beteg lett, nekem kell tartanom a záróbeszédet. Nem hiányzik, mert most neki kell állni, és meg kell írni, de mégse mondtam, hogy nem.

De ezzel nem vagyok egyedül. Lázár Ervin telefonja fölött volt egy cédula a falon, csak annyi állt rajta nagy betűkkel, hogy: *NEM*. Ő se tu-dott nemet mondani, ha megkérték vagy felkérték erre-arra.

Végül is nem haszontalanok ezek a dolgok, mert az ember szívesen segít, ahol tud. És hasznos tapasztalatokkal járnak.

Nem szeretek panaszkodni, talán igaz, amit Gyurkovics írt rólam:

„Sose vágyott többre, mint amit adott neki a sors, így aztán mindent megadott neki.”

A barátaiddal beszéltek egymás írásairól?

Nem igazán. De néha elejtett szavakból kiderült, hogy melyiket becsüli a másik.

Nem volt olyan, hogy valamelyik azt mondta volna: Figyelj, Karcsi, itt ez a bekezdés nem egészen...

Nem, ilyen csak veled volt.

Talán két éve történt. Olvastam egy remek írását a Tekintetben, de a vége nem tetszett. Voltam olyan szemtelen, és írtam neki egy levelet erről. Ő meg volt olyan, nem is tudom, milyen, hogy egy kicsit átírta azt az elbeszélést...

Bertháékkal nem csináltunk ilyeneket. Bulcsuval nem is lehetett volna. Dénessel igen, de Ervinnel sem... Inkább Gyurkovicssal voltunk ilyen viszonyban, ő állandóan felolvasta a verseit. Ez nagyon nehéz dolog, tudod, egy versről hirtelenjében mondani valamit. A darabokról többet beszélgettünk. Tibor írt novellákat is. Olyan novellák voltak, amelyeknek kevés közük volt az akkori valósághoz. Irodalmi novellák, vagy nem is tudom, minek nevezzem őket. Nem igazán szerették ezeket a dolgait. Eleinte a verseivel sem volt egyértelműen sikeres. De nagyon szerencsés volt a habitusával. Az volt maga a mű. Ezzel minden ellenállást le tudott győzni. A darabjai... Nagyon jó jeleneteket írt, jól játszható jeleneteket. Érezte a szituációt, remek humora volt, de a figurákat néha túlzásba vitte, túlpörgette; elragadta a szöveg, ahogy sokszor társaságban is, ha előadott egy történetet. Legtöbbször Radnóti Zsuzsával, Örkény feleségével dolgozott. Amikor a *Fekvőtámaszt* írta, ezt a katonai dolgot, én nem értettem. Meg is mondtam neki. Nem sértődött meg. Ő akkor is írt – ahogy Hemingway mondta –, ha nem volt víz a kútban. Be tudta gerjeszteni magát. Mert tele volt indulatokkal. És humorral. Meg persze sziporkázó ötletekkel. Remek részleteket hozott létre. Sokat tudott írni. *Az Isten nem szerencsejátékos* című regénye, az igazán remek. Egy konkrét, létező pap története a hivatásával járó konfliktusokról. Ezt később megcsinálták színdarabnak a kis Madáchban, de nem Tibor dramatizálta, hanem Márta...

Springer Márta. *Apám barátjának, Kakuszi Imrének a felesége. Szigorú asszony. Évtizedekig volt a Madách Színház dramaturgja. Nagyon meglepett, amikor néhány éve felhívott. Olvasta az apámról írott regényemet,* nagyon tetszett neki. Azt mondta, apám büszke lenne rám, ha olvashatta volna. De apám akkor már rég nem élt.*

Igen, Springer Márta csinálta. Az egy statikus darab lett. Várkonyi eljött, megnézte. Elöttem ült Verával, a feleségével. Ilyen darabokkal a halálba lehetett volna kergetni őt. Mély dekoltázzsal ült mellette Vera. Várkonyi nézi, nézi a színpadot, majd odahajol hozzá: „Nem fázol, Vera?” Ennyire kötötte le a darab.

Volt Tibornak olyan színműve is, amit érzésem szerint csak úgy oda-kent. Szerinte persze nem kente oda, de igazából nem voltak jók. Ezeket néha kritizáltam, módjával persze, mert nem akartam megbántani. Ő sem bántott meg engem soha.

Az első kötetét jól lehúzták. Amikor kijött a második, a *Kenyértörés*, azt mondta, jó lenne, ha én írnék róla kritikát. Írtam. A *Kortársban* jelent meg. De kritizálták ezt a könyvét is. Főleg a cím miatt. Tibor vallásos volt, és a kenyértörést az utolsó vacsorán történt krisztusi gesztusként értelmezte. Megosztani. Megtörni a kenyert, és megosztani. A kritikus meg azt értette rajta, hogy szakítás, „kenyértörésre viszik a dolgot”. Tibort ez bántotta.

De általában az volt, hogy az ő temperamentumával, bohóc mivoltával, ő hívta magát sokszor így, mágikus hatásával – nem bánta, ha fenoménnek nevezték –, ami egyre fokozódott az élete folyamán, lehengetelt mindent és mindenkit, és a „Gyurkovics-jelenséget” előbb-utóbb elfogadták. Rengeteget írt, meséket, tárcát a *Magyar Nemzetben*, gyerekverseket, tévésorozatot, hangjátékot, és szerepelt filmen, televízióban...

* Horváth: *Kedves Isten*. Bp., 2014, Noran Libro.

A barátom volt, és remek elme. Nagy empatikus. És szerette a nőket. „Én a nők miatt nem jutottam el Istenhez.” Ezt írta egyik versében. De talán eljutott.

Bertha Bulcsu egyáltalán nem volt nyitott arra, hogy a dolgait bárkivel megvitassa. Én sem konzultáltam senkivel az írásaimról. Amikor megírtam *A cirksuz* című elbeszélésemet, megmutattam Gyurkovicsnak. Azt mondta, menjünk el Halda Alízhoz, aki az egyik kivégzett '56-os mártír, Gimes Miklós menyasszonya volt. Sokáig nem kapott munkát, de akkor már a Svábhegyen dolgozott kollégiumigazgatóként. Hogy menjünk fel hozzá, és olvassam fel neki. Ilyesmik voltak. De konzultáció nem volt, hogy most ez rossz-e, vagy át kellene-e írni. Egyszer *A halsütő* című novellámat felolvastam Tiboréknál. J.-vel sűrűn jártunk hozzájuk. Írtál valamit? Igen. És felolvastam. Gyurkovics nem mondott semmi különöset. J. viszont megszólalt. „Ki ez a Ditke, akiről ezt írtad?! Hol ismerkedtél meg te ezzel a nővel?! Hol jártál vele?!” Na, szó szót követett, begurultam, széttéptem a kéziratot.

Széttépted?

Szét. Mint Móricz Zsigmond, ha Janka felhúzta. J. elviharzott. Aztán visszajött, kiszedte a szemétkosárból a fecniket, és összeragasztotta. Ma is megvan. Egyébként semmi alapja nem volt a féltékenységre. Fantázia volt az egész. De hát ezt csinálta a Janka is Zsigával.* Majdnem infarktusba kergette. „Már megint melyik kurváról írtál?”

Szóval voltak ilyesfajta felolvasások, de istenigazából ez nem volt más, mint kölcsönös tiszteletadás egymás munkáinak.

Amikor szívességi lakáshasználóként Béres Attila barátomnál laktam, Attilával rendszeresen olvastuk és megtárgyaltuk egymás készülő munkáit.

* Szakonyi Móriczról beszél itt. Neki per Zsiga lehetett. Belegondolni is hátborzongató.

Nem mindig értettünk egyet a másik bíráló megjegyzéseivel, főként nem a megoldási javaslataival, de tudtuk, hogy a tárgyalt írással biztosan van valami gond azon a helyen, amellyel kapcsolatban a megjegyzés elhangzott, és megpróbáltunk javítani a dolgozaton. Attila remek novellákat és kitűnő hangjátékokat írt akkoriban, de nagyon nehezen szánta rá magát a munkára. Én „bezártam” őt a padlásszobájába, csak akkor jöhetett le, ha hozta magával a baráti kényszerítés okán megírt napi 3-5 flekket. Nagyon hasznos évek voltak ezek, sokat tanultunk egymástól. Hasonló, bár nem ennyire intenzív baráti munkakapcsolatban álltam néhány évig Osztoján Bélával is. Már ismert költő volt, amikor találkoztunk, és akkoriban kezdett prózát írni. Vele is hasonló viszony alakult ki, segítettük egymást dicsérő és bíráló megjegyzéseinkkel.

Manapság a feleségem, a kitűnő színésznő, Szabó Gabi az irodalmi coachom, neki szoktam átadni olvasásra a friss dolgaimat. Kemény kritikusom és segítő szerkesztőm. Adok a véleményére. Szakonyival közös barátunk, Farkas Laci is írásaim első olvasóinak körébe tartozik, bár ő igen elfoglult velem, biztató és bíráló szavaira egyaránt nagy szükségem van.

Egy évtizeden át tanítottam szépírást és a forgatókönyvírás alapjait a Szegedi Tudományegyetemen, drámairást a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen, az ottani műhelymunka a magam számára épp olyan tanulságos volt, mint – reményeim szerint – a hallgatóim számára. Mindenkori szerkesztőim észrevételei is sokat segítettek abban, hogy ne csak megírni, de elolvasni is képes legyek úgy a saját dolgaimat, hogy ne azt lássam bennük, amit meg akartam írni, hanem azt, ami valóban ott áll a papíron.

Lassan egy évtizede dolgozom dramaturgként a Kolibri Színházban, segítem a fiatal kollégák drámairói munkáját, tanítva tanulok magam is. Persze, ahogyan azt rajongva szeretett tanárnőm, Kopasz Márta grafikusművész mondta nekem a középiskolában, az ember – alkotóként – csak saját magát képes „megtanulni”. De ez a tanulás élethosszig tart, sok örömmel és sok szenvedéssel jár.